# Mô hình tài phán hiến pháp Hoa Kỳ

**Võ Trí Hảo**

## 1. Cơ sở của mô hình tài phán hiến pháp Hoa Kỳ

***Cơ sở hiến pháp - hai đường ranh giới cứng***

Hiến pháp Hoa Kỳ được sinh ra với chức năng là một bản văn giới hạn quyền lực nhà nước. Sự giới hạn này được xác định thông qua hai đường ranh giới cứng (xem sơ đồ).*

*Sơ đồ: ranh giới cứng [1] được định ra trong Hiến pháp Hoa Kỳ. Đường ranh giới mềm được xác lập bởi các văn bản luật và dưới luật.*

Một hành vi xâm phạm vào đường ranh giới mềm thường thuộc đối tượng của "bảo pháp" (tài phán thông thường), còn hành vi xâm phạm hai đường ranh giới cứng là đối tượng của "tài phán hiến pháp".

***Cơ sở lý luận***

Hoa Kỳ là một quốc gia áp dụng triệt để nguyên tắc tam quyền phân định và kìm chế đối trọng. Theo nguyên tắc này, không có cơ quan nhà nước nào là "tối cao" hay "có quyền lực nhà nước cao nhất" mà đều nằm trong thế cân bằng, đối trọng với nhau. Chính vì vậy, bất kỳ cơ quan lập pháp, hành pháp, tư pháp nào có hành vi xâm phạm đến hiến pháp đều bị xem xét lại. Và founding fathers (*tạm dịch: các vị cha lập quốc*) đã trao quyền tài phán hiến pháp cho cơ quan tư pháp với lập luận:

- So với hoạt động lập pháp và hoạt động hành pháp, hoạt động tư pháp ít khi xâm hại đến hiến pháp nhất;
- Cần phải trao quyền này cho các cơ quan tư pháp để đủ sức đối trọng lại với "quyền nắm giữ túi tiền thiên hạ" [2] của Nghị viện và "quyền nắm giữ thanh gươm thiên hạ" [3] của Chính phủ. Nếu không thì nhánh quyền lực tư pháp sẽ quá yếu và thế cân bằng, đối trọng bị phá vỡ, nguyên tắc tam quyền phân định bị đe dọa; tự do của nhân dân bị đe dọa;
- Các thẩm phán có đòi hỏi về học vấn, thâm niên công tác, phẩm chất trung thực, tính chuyên nghiệp, tính độc lập cao hơn những người hoạt động trong các cơ quan hành pháp, lập pháp.

***Cơ sở thực tiễn*** ***

Cơ sở thực tiễn cho mô hình tài phán hiến pháp Hoa Kỳ là vụ án John Marbury chống Madison. Vụ án này lần đầu tiên khẳng định quyền tài phán hiến pháp của tòa án thường [4] trên thực tế – cái quyền mà *tòa án thường* của các nước rất khó thực hiện được. Chính điều đó dẫn đến việc Hoa Kỳ không cần thiết lập một tòa án hiến pháp chuyên biệt như các quốc gia khác mà vẫn sử dụng tòa án thường để thực hiện chức năng tài phán hiến pháp.

**2. Cơ quan thực hiện tài phán hiến pháp**

Do áp dụng triệt để nguyên tắc tam quyền phân định nên các cơ quan lập pháp, hành pháp, tư pháp phải chịu trách nhiệm về hành vi của mình và chỉ có các quan hệ đối trọng với nhau mà không có quan hệ tham vấn, thống nhất ý kiến giữa ba cơ quan này như trong mô hình cộng hòa đại nghị thường thấy. Đặc điểm trên dẫn đến việc Hoa Kỳ chỉ áp dụng "tài phán sau" được thực hiện bởi tòa án mà không áp dụng "xem xét khả năng vi hiến" [5] như trong mô hình Hội đồng Hiến pháp của Pháp. Hiến pháp Hoa Kỳ quy định tòa án tối cao không có quyền xét xử sơ thẩm, nên quyền thụ lý vụ án hiến pháp phải thuộc về tòa cấp dưới. Tại thời điểm diễn ra vụ án Marbury chống Madison, trong hệ thống tòa án cấp dưới của Hoa Kỳ chưa có các tòa chuyên trách nên thẩm quyền giải quyết vụ án hiến pháp được trao cho tòa án thường. Về sau, Nghị viện Hoa Kỳ đã thiết lập thêm các tòa chuyên trách như tòa vị thành niên, tòa về thuế… bên cạnh tòa án thường nhưng người Mỹ vẫn không thành lập tòa hiến pháp riêng bởi lẽ, hiến pháp không điều chỉnh một lĩnh vực chuyên biệt như tòa về thuế, tòa về người người vị thành niên… mà hiến pháp điều chỉnh hầu hết các lĩnh vực, các quan hệ xã hội. Mặt khác, tòa án không có bổn phận xem xét những cái trừu tượng, những cái trong tương lai mà tòa án chỉ tìm ra chân lý thông qua những vụ việc cụ thể đã xảy ra (người Mỹ có châm ngôn: chân lý luôn mang tính cụ thể). Do đó, tòa án Hoa Kỳ chỉ xem xét vụ án hiến pháp qua hành vi xâm phạm cụ thể có thể phát sinh từ nhiều lĩnh vực khác nhau [6]. Vì hai lý do này mà người Mỹ vẫn tiếp tục trao quyền tài phán hiến pháp cho tòa án ở tất cả các cấp. Việc xem một vụ án nào đó có phải là vụ án hiến pháp hay không không dựa vào việc nó được giải quyết ở tòa án nào, mà dựa trên cơ sở khi công dân nại rằng quyền của anh ta được quy định trong hiến pháp đã bị xâm hại.

**3. Thẩm quyền của tòa án trong quá trình tài phán hiến pháp**

***Thẩm quyền thụ lý vụ án***

Ở một số quốc gia, một đảng phái chính trị, một nhóm lợi ích nào đó đều có thể kiện một đạo luật của nghị viện là bất hợp hiến trên cơ sở đối chiếu các quy phạm của đạo

luật đó với các quy phạm của hiến pháp mà không cần viện dẫn đến một hành vi xâm phạm quyền hiến định của một thể nhân cụ thể. Tòa án Hoa Kỳ không có thẩm quyền thụ lý các vụ án hiến pháp mang tính trừu tượng như vậy, mà chỉ có thẩm quyền khi có một vụ việc cụ thể trong đó các quyền hiến định bị xâm hại trên thực tế.

***Phạm vi ra quyết định của tòa án***

Tòa án Hoa Kỳ có thể tuyên bố một hành vi của tổng thống [7], hay của bất kỳ cơ quan lập pháp, hành pháp hay người thi hành công vụ ở liên bang hay tiểu bang là bất hợp hiến và sẽ không có giá trị pháp lý. Đặc biệt, tòa án Hoa Kỳ có quyền xem xét lại tính hợp hiến của một đạo luật do Nghị viện liên bang ban hành. Nhưng khác với tòa tài phán hiến pháp ở một số quốc gia khác, tòa án Hoa Kỳ không tuyên bố hủy bỏ đạo luật bất hợp hiến mà chỉ từ chối áp dụng nó trong một vụ án hiến pháp cụ thể. Tuy nhiên, sự từ chối áp dụng này ở một quốc gia coi trọng án lệ như Hoa Kỳ sẽ có tác dụng như việc tuyên bố hủy bỏ đạo luật bất hợp hiến đó của Nghị viện.

**4. Thủ tục tài phán hiến pháp**

Thủ tục tài phán hiến pháp theo mô hình Hoa Kỳ hoàn toàn diễn ra tại tòa án thường. Vì vậy, nó giống như thủ tục tố tụng thông thường. Bất kỳ vụ án nào từ lĩnh vực dân sự, kinh tế hành chính, hình sự đều có thể dẫn đến vụ án hiến pháp nếu như công dân nại ra rằng quyền của anh ta được ghi nhận trong hiến pháp đã bị xâm hại. Điểm khác biệt về mặt thực tế của thủ tục tố tụng của vụ án hiến pháp là nó thu hút sự chú ý của dư luận và có thể gây ảnh hưởng về mặt chính trị, nên việc kháng cáo lên Tòa án tối cao dễ dàng được chấp nhận hơn.

[1] *Sở dĩ nó là ranh giới cứng vì nó "bất biến một cách tương đối, độc lập với chính trị" qua thời gian. Nếu ranh giới cứng thứ nhất bị xâm hại, có nghĩa là bộ máy nhà nước bị nhân dân thu hồi những quyền tối cần thiết đối với sự tồn tại của mình, ví dụ như bị tước mất quyền thu thuế. Điều này dẫn đến các chức năng thông thường của nhà nước không thể thực hiện được nữa, dẫn đến việc giải tán bộ máy nhà nước và trật tự hiến pháp cũng không còn. Nếu ranh giới cứng thứ hai bị xâm phạm, các quyền cơ bản (có nội dung gần trùng với nhân quyền) không còn được bảo đảm, mục đích thiết lập nên "một cộng đồng hạnh phúc, thịnh vượng" của nhân dân không* đạt được và cũng dẫn đến trật tự hiến pháp không còn.*

*Tổng thể các quyền được chia làm hai phần. Bên phải là phần biểu thị quyền nhân dân được làm, bên trái là phần quyền nhân dân đã"trao"cho nhà nước. Đường ranh giới phân định hai phần này cần phải thích ứng với sự thay đổi của hoàn cảnh xã hội, với từng giai đoạn khác nhau. Đây chính là đường ranh giới mềm. Nhằm bảo đảm đường*

*ranh giới mềm được điều chỉnh một cách kịp thời, linh hoạt, quyền điều chỉnh ranh giới được trao cho nhiều cấp cơ quan nhà nước khác nhau.*

*[2] Gọi như vậy vì trọng tâm của nghị viện tư sản ban đầu là giải quyết các vấn đề về thuế và phân bổ ngân sách quốc gia.*

*[3] Gọi như vậy vì Tổng thống Hoa Kỳ là Tổng tư lệnh tối cao của quân đội Hoa Kỳ.*

*[4] Trong mô hình Hoa Kỳ, tất cả các tòa án của liên bang (tạm gọi là tòa án thường) ở tất cả các cấp đều có quyền tài phán hiến pháp.*

*[5] Hội đồng Hiến pháp của Pháp về bản chất là cơ quan "phòng hiến"đóng vai trò tư vấn cho Tổng thống Pháp về tính chất hợp hiến của đạo luật mà Tổng thống dự định công bố, giống như Vụ pháp chế tham vấn cho Bộ trưởng.*

*[6] Một số quốc gia cho phép tòa hiến pháp xem xét các vi phạm hiến pháp giả tưởng, nên một đảng phái chính trị có thể nại ra tòa rằng một đạo luật của nghị viện là vi hiến mặc dù trên thực tế nó chưa xâm phạm đến quyền và lợi ích của bất kỳ ai.*

*[7] Vào năm 1952, Tòa tối cao Hoa Kỳ đã hủy bỏ quyết định trưng dụng ngành thép của Tổng thống Tru -man với lý do: Quyết định trưng dụng ngành công nghiệp thép và vượt quá thẩm quyền của Tổng thống.*

*(Bài viết đăng trên TCNCLP số 119, tháng 3/2008)*

Võ Trí Hảo

Nguồn: https://hienphap.wordpress.com/2013/02/05/mo-hinh-tai-phan-hien-phap-hoa-ky-vo-tri-hao/